

ارزیابی ریسک های ناشی از تحریم های اقتصادی با استفاده از روش RAMCAP و ارائه راهکارهای مناسب برای کاهش ریسک

عباس اسدروز^۱

سید امیرحسین علوی فر^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۲/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۲/۱۵

چکیده

تحریم های اقتصادی به عنوان یکی از تهدیدات علیه دارایی های ملی جمهوری اسلامی ایران دارای اهمیت فراوانی در اقتصاد کشور می باشد. هدف این مقاله شناسایی راهکارهای کاهش ریسک حاصل از تحریم های پسابرجام می باشد این پژوهش با استفاده از روش RAMCAP انجام گرفته است جامعه آماری این مقاله اسناد و مدارک مرتبط با تحریم های اعمال شده بر ضد جمهوری اسلامی ایران می باشد. سوال اصلی این پژوهش این است که مهمترین راهکارهای کاهش ریسک حاصل از تحریم های پسابرجام کدامند؟ نتایج حاصله پس از انجام مراحل تجزیه و تحلیل منجر به احصاء ۱۰ تهدید اقتصادی گردید که ۷ تهدید با ریسک بالا و ۳ تهدید با ریسک متوسط برای مجموعه اقتصادی ایران می باشد. بهترین راهکارهای بدست آمده عبارتند از ارتقا نقش بانک های خصوصی در اقتصاد ملی، ارتقاء کیفیت خدمات بانکی و سیاست کاهش نرخ بهره می باشند.

کلیدواژه ها: ارزیابی ریسک، روش RAMCAP، تهدیدات اقتصادی، تحریم اقتصادی

۱ دانشجوی دکتری - مدیریت راهبردی - دانشگاه عالی دفاع ملی

۲ دانشجوی دکتری - اقتصاد نفت و گاز - دانشگاه دولتی سرویس مسکو

اصطلاح اقتصاد مقاومتی برای اولین بار در تاریخ شانزده شهریورماه ۱۳۸۹، توسط مقام معظم رهبری در دیدار ایشان با جمعی از کارآفرینان سراسر کشور مطرح شد. اقتصاد مقاومتی در حقیقت یک دکترین اقتصاد سیاسی و یک گفتمان است که می‌توان تمامی نشانه‌ها و اجزاء یک گفتمان جامع را در آن مشاهده کرد. با دقت در سیاست‌های مذکور، می‌توان مفهوم «تولید داخلی» در این سیاست‌ها را مفهومی دانست که در نظریه گفتمانی، به دال مرکزی^۱ معروف است و با قرار گرفتن در هسته مرکزی منظومه گفتمانی، سایر نشانه‌ها را جذب می‌کند. کنکاش در تاریخ اقتصاد سیاسی بین‌الملل به ما می‌گوید که این مفهوم، یعنی قدرت تولید داخلی، در نقطه مرکزی تمامی رویکردهایی قرار داشته که بازیگران بین‌المللی را تبدیل به قدرت‌های اقتصادی جهانی کرده است (جبرائیلی ۱۳۹۲: ۱). ها جون چانگ، استاد دانشگاه کمبریج و متخصص اقتصاد سیاسی توسعه در کتابی که سال ۲۰۰۲ با عنوان «پشت پا به نردبان: استراتژی توسعه از منظر تاریخی» منتشر کرده، نه تنها حمایت از تولید داخلی را عامل پیشرفت و بالندگی اقتصادهایی چون انگلیس و آمریکا می‌داند، بلکه «تضعیف قدرت تولید» رقبای بین‌المللی را در کانون منازعات اقتصادی بین‌المللی قرار می‌دهد: «تمامی کشورهای پیشرفته صنعتی از سیاست حمایت از تولید داخلی برای پیشرفت و ثروتمند شدن استفاده کرده و سپس تلاش کرده‌اند دیگران را از این سیاست منع کنند» (Chang, 2002: 139).

امروز نیز اندیشکده آمریکایی المانیتور^۲ با مذاقه در سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی، ابایی ندارد از اینکه تصریح کند «اساس این سیاست‌ها آن است که به ظرفیت‌سازی داخلی بپردازند» (Al-manitor, 2014). اقتصاد ایران این ظرفیت را دارد که به اقتصادی توسعه یافته تبدیل شود. ایران دارای همه منابع (طبیعی، انسانی و ژئواستراتژیک لازم) برای اقتصادی است که بخواهد در صحنه بین‌المللی نقش مهم‌تری ایفا نماید» (Chang, 2002: 139).

بیان مسئله

سایه تحریم‌های اقتصادی به‌مثابه یک تهدید خارجی همواره بر اقتصاد داخلی کشور سنگینی کرده اما با توجه به همیشگی بودن این تهدید متأسفانه تجزیه و تحلیل آن به‌صورت همه‌جانبه و جامع

^۱ Nodal Point

^۲ Al-monitor

تاکنون در ادبیات تحقیق کشور انجام نشده است. بعضاً تحلیل گرانی با نادیده انگاشتن این تهدید خارجی همه مشکلات اقتصادی را معطوف به قصور مدیریتی داخلی نموده‌اند و برخی نیز همه مشکلات اقتصادی را با تحلیل‌های یکجانبه نگر مرتبط با تحریم‌های اقتصادی دانسته‌اند. این مقاله می‌کوشد تا حتی‌المقدور از پیش‌داوری‌ها دوری جسته و با مدد گرفتن از یک روش نظام‌یافته‌ی تجزیه و تحلیل تهدیدات، تصویر روشنی از این تهدید اقتصادی ارائه دهد و با ارزیابی ریسک تهدید تحریم‌های اقتصادی به راهکارهایی نایل آید که این ریسک‌ها را کمینه می‌کنند.

ضرورت تحقیق

با پیروزی انقلاب اسلامی مبتنی بر شعار استقلال، آزادی و جمهوری اسلامی و برهم خوردن معادلات جهانی پایه‌ریزی بر نظام دوقطبی، هجده‌های فراوانی برای براندازی نظام جمهوری اسلامی توسط قدرت‌های شرق و غرب و در رأس آن‌ها، آمریکا علیه کشور ما آغاز گردید. از جمله برنامه‌های براندازی، تحریم‌های مختلف اقتصادی بود و ایالات متحده آمریکا به‌عنوان یکی از قطب‌های تعیین‌کننده اقتصادی و تجاری دنیا در طول سال‌های پس از انقلاب اسلامی، ایران را همواره مورد تحریم و تهدید قرار داد است و از آنجایی که وقوع انقلاب اسلامی بسیاری از معادلات امنیتی منطقه را متأثر ساخته بود، آمریکایی‌ها بر آن شدند انقلاب را در مسیر مطلوب خود هدایت کنند یا اینکه با تنبیه ایران انقلابی، ضمن اضمحلال انقلاب، همسایگان این کشور را نسبت به عواقب اقدام علیه منافع آمریکا باخبر سازند (فتاحی‌زاده و همکاران ۱۳۸۹: ۵).

از سوی دیگر بیش از یک قرن است که اقتصاد ایران به لحاظ ساختار اقتصادی وابسته به نفت بوده و از لحاظ آسیب‌شناسی سیستم اقتصادی کشور با مشکلات عدیده‌ای روبروست، مشکلاتی نظیر وابستگی بودجه جاری کشور به درآمدهای حاصل از صادرات نفت، بالا بودن نسبت مصرف به تولید همراه با بازدهی و بهره‌وری پایین کار به‌ویژه در بخش انرژی، خصوصی نبودن اقتصاد کشور، وجود رانت‌های متعدد اقتصادی در ابعاد مختلف مدیریتی، اجرایی و سیاست‌گذاری، وجود نقدینگی غیر مولد و عدم وجود نقدینگی مولد، عدم استقلال بانک مرکزی، وجود تورم، که همگی باعث هم‌افزایی در تهدیدات خارجی اقتصاد کشور شده است.

هدف تحقیق

این مقاله می‌کوشد با تحلیل تهدید اقتصادی که با تاکتیک تحریم‌های مختلف علیه کشور ایجاد می‌شود ابتدا به تمرکز این تهدیدات بر دارایی‌های داخلی برسد و سپس با شناسایی

آسیب‌پذیری‌های داخلی راهکارهای استراتژیکی برای ایجاد بازدارندگی و استحکام درونی دارایی‌ها ارائه گردد تا تهدیدات خارجی کم اثر و یا بی‌اثر گردند.

در ادامه مقاله به بررسی برخی مفاهیم نظیر تهدید اقتصادی، اقتصاد مقاومتی و تحریم پرداخته می‌شود تا جهت نیل به اهداف تحقیق، از تعاریف و مفاهیم مشترک بهره گرفته شود.

مفهوم تهدید اقتصادی

قابلیت‌ها، نیات و گاه اقدام دشمنان بالقوه و بالفعل برای ممانعت از دستیابی موفقیت‌آمیز خودی به علایق و مقاصد امنیت ملی تهدید محسوب می‌شود به نحوی که ثبات سیاسی و امنیت ملی کشور را به خطر اندازد (سبحانی فر و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۵).

از آنجاکه امنیت ملی مفهومی همه‌جانبه است و ابعاد مختلف امنیت یک کشور را در برمی‌گیرد، تهدیدات امنیت ملی نیز می‌تواند دارای ماهیت‌های گوناگونی باشد. برخلاف گذشته که گرایش کلی ادبیات امنیت ملی، مبتنی بر تأکید در بعد و ماهیت نظامی تهدیدات بر ضد امنیت ملی بود، امروزه تهدیدات غیرنظامی، اهمیت خاصی در مسائل مربوط به امنیت ملی پیدا کرده‌اند. تاکنون تقسیم‌بندی‌های گوناگونی در مورد ماهیت تهدیدات امنیت ملی مطرح شده است. تنوع تقسیم‌بندی‌ها بیشتر به واسطه اختلاف سلیقه و تفاوت حوزه‌های مطالعاتی محققین تا اختلاف نظر در اصل موضوع بوده است. برخی که جنبه نظامی تهدیدات را اصل می‌دانند، تهدیدات را به دو گونه نظامی و غیرنظامی تقسیم کرده‌اند. اخیراً با زوال تدریجی اهمیت نظامی‌گری در اندیشه محققین، تقسیم‌بندی جدیدی تحت عنوان تهدیدات کاملاً سیاسی و تهدیدات کمتر سیاسی مطرح شده است.

ضمن پذیرش این تقسیم‌بندی، ماهیت تهدیدات می‌تواند بر اساس موضوعات سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی باشد (جلالی فراهانی، ۱۳۹۱: ۶۰).

ادبیات تحقیق

اصطلاح اقتصاد مقاومتی پیش از این در دهه ۱۹۹۰ در ادبیات اقتصادی تحت عنوان تاب‌آوری اقتصادی یا Economic Resilience مطرح شده بود و اصطلاح اقتصاد مقاومتی در سطح آکادمیک اولین بار در سال ۲۰۰۶ (۱۳۸۵) در یک مقاله پژوهشی مورد استفاده قرار گرفت. پس از محاصره غزه توسط اسرائیل با همکاری مصر و دولت حسنی مبارک که مواد غذایی و نهاده‌های اولیه برای تولید و پیشرفت اقتصادی را شامل می‌شد در سطح دانشگاهی تلاش شد تا ضوابط و

معیارهای حاکم بر مفهوم اقتصاد مقاومتی شناسایی گردد، با این منظور که ساکنین غزه بتوانند در شرایط تحریم کامل به نیازهای اولیه خود دسترسی داشته باشند. صلاح رمضان^۱ از دانشکده مهندسی صنایع دانشگاه اسلامی غزه در مقاله‌ای که به هشتمین اجلاس بین‌المللی اقتصاد و فاینانس اسلامی ارائه داده بود در سال ۲۰۰۶، برای نخستین بار به این موضوع اشاره کرد.

عنوان مقاله علمی پژوهشی او "برنامه‌ریزی محصول چند معیاره بر اساس اقتصاد مقاومتی برای شرایط ویژه نوار غزه^۲ بود که در این پژوهش صلاح رمضان پس از مقدمه‌چینی در رابطه با شرایط نوار غزه در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ که اسرائیل با همکاری دولت حسنی مبارک تمام مرزهای فلسطین را به روی هرگونه واردات و صادرات بسته بود، با یک مدل پیشنهادی تصمیم‌گیری چندمنظوره AHP و با طراحی معیارها و زیر معیارهای مبتنی بر اقتصاد مقاومتی به اولویت محصولاتی دست یافت که تولید بومی آن‌ها می‌تواند ضرورت ساکنان نوار غزه را برطرف نماید (S.R. Agha, 2006:4).

در ایران نیز پس از طرح مسئله اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری و تشدید قطعنامه‌ها و تحریم‌های بین‌المللی، چندین مقاله علمی پژوهشی و علمی ترویجی در این زمینه به رشته تحریر درآمد که از مهم‌ترین آن‌ها مقاله دکتر عادل پیغامی بود که به دیدگاه‌های مختلف نسبت به «اقتصاد مقاومتی» و نیز الزامات تحقق آن پرداختند. در این مقاله دکتر پیغامی به نکته مهمی اشاره می‌کند که اگر تمام دانش انباشته و کتاب‌های مرسوم اقتصادی دنیا را مطالعه کنید، نظریه یا تجربه‌ای مدون و مکتوب درباره‌ی اقتصاد مقاومتی نخواهید یافت چراکه در تمام متون و کتاب‌های اقتصاد، هیچ پیشینه‌ای نظری یا عملی از تحریم بانک مرکزی نخواهید دید و از آنجاکه این امر تاکنون سابقه نداشته، چگونگی واکنش به آن هم امری بدیع است (پیغامی ۱۳۹۲:۱).

فاطمه سرخه دهی ۱۳۹۰ در مقاله‌ای با عنوان اقتصاد مقاومتی و راهبرد مناسب از تولید ملی به بررسی الگوی توسعه پیشنهادشده توسط بانک جهانی IMF می‌پردازد و با ناموفق خواندن این الگو برای تمامی کشورهای درحال توسعه به الگوی موفق توسعه ژاپن و کره اشاره می‌کند که همگی مبتنی بر تمرکز بر فرایند تولید داخلی بوده است. (سرخه دهی، ۱۳۹۰:۱۳).

^۱ Ramadan, Salah

^۲ A Multi Criteria Crop Planning Model Based on the "Resistive Economy" Characterizing the Situation in Gaza Strip.

پرویز رجبی کلوانی به چهار تعریف از اقتصاد مقاومتی اشاره می‌کند که عبارتند از اقتصاد موازی، اقتصاد ترمیمی، اقتصاد دفاعی و اقتصاد الگو (رجبی، ۱۳۹۱: ۱۰)، که در این تحقیق بر مفهوم اقتصاد دفاعی که متوجه «هجمه»، «آفندشناسی» و «پدافندشناسی» ما در برابر تهدیدات است، تمرکز می‌شود.

روش‌شناسی تحقیق

متدولوژی RAMCAP™ روشی است که سعی دارد چهارچوبی برای شناسایی، ارزیابی و مدیریت ریسک برای تجهیزات و دارایی‌های زیرساخت‌های حیاتی در برابر تهدیدات^۱ ارائه دهد. این روش شامل راهبردها و فنونی است که از سوی صنعت، قانون^۲ و دولت ارائه شده و با یکدیگر هماهنگ شده است. مؤسسه ASME-ITI در این میان به‌عنوان یک عضو کلیدی ارتباط میان سازمان امنیتی ملی و بسیاری از مالکان صنایع را فراهم می‌آورد و جهت توسعه استانداردهای روش RAMCAP™ و هماهنگ‌سازی فعالیت‌های بخش‌های مختلف یک صنعت ایفای نقش می‌نماید (ASME-ITI, 2005:45).

این مدل مشتمل بر هفت گام زیر هست:

- گام اول: توصیف مشخصات دارایی‌ها و گزینش آن‌ها
- گام دوم: توصیف مشخصات تهدیدها مبتنی بر وضعیت جاری
- گام سوم: تحلیل پیامدها (ملاحظه هزینه‌های مالی، تلفات و آسیب‌ها)
- گام چهارم: تحلیل آسیب‌پذیری (تعیین درستی‌های حمله در یک تهدید و دارایی معین)
- گام پنجم: ارزیابی تهدید بر اساس ارزیابی قابلیت‌ها و نیت دشمن
- گام ششم: ارزیابی ریسک (یک ارزیابی جامع و سیستماتیک از کلیه سناریوهای امنیتی محتمل در هر دارایی)
- گام هفتم: مدیریت ریسک (فرایند فهم ریسک و تصمیم‌گیری به منظور پیاده‌سازی عملیات در جهت کاهش سطح ریسک به یک مقدار قابل قبول).

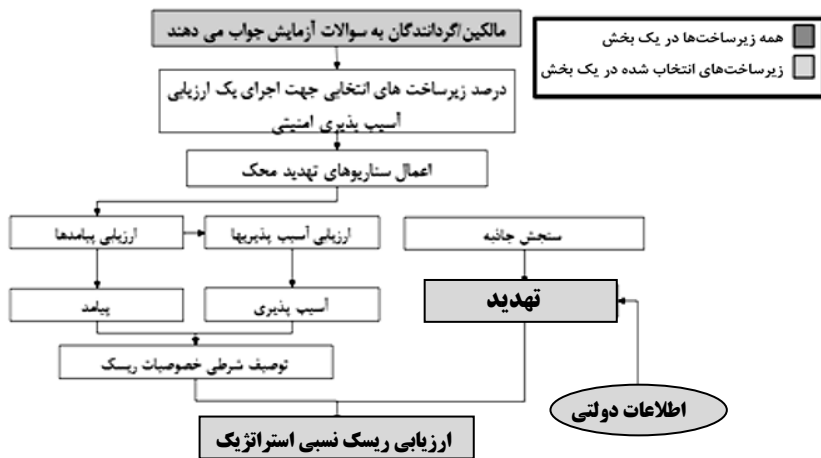
^۱ تهدیدات مورد تصور برای ایالات متحده آمریکا حداکثر به حملات تروریستی گسترده، مانند آنچه در یازده سپتامبر ۲۰۰۱ اتفاق افتاد، منحصر می‌شود.

^۲ Law enforcement

به عبارت دیگر، "RAMCAP" فرایندی برای ارزیابی پیامدها، آسیب پذیری ها و تهدیدات ناشی از اقدامات خصمانه یا حوادث طبیعی هست. این متدلوژی توسط مؤسسه ابداعات فناوری انجمن مهندسين مکانیک آمریکا (ASME) تدوین شده است که حاصل آن، تدوین یک روش مقایسه‌ای جهت ارزیابی ریسک یک بخش در مجموع ای از بخش‌ها با به‌کارگیری یک ادبیات مشترک رایج و یک سیستم اندازه‌گیری استاندارد مانند سیستم آحاد متریک است. "RAMCAP"، روشی است که به‌طور ویژه می‌تواند در قالب یک طرح ملی حفاظت از زیرساخت‌ها جهت ارزیابی و مقایسه بین بخشی درسیستم‌ها به‌کاررفته شود. این روش می‌بایست توانایی تأمین اطلاعات کمی را برای دولت و سیاست‌گذاران درخصوص پیامدها و صدمات ناشی از خطرات تروریستی، سقوط ارزش پول ملی، مرگ‌ومیرها و جراحات‌های محتمل و به‌علاوه توانایی تأمین اطلاعات کیفی در خصوص تاثیرآمدگی نظامی، دفاع عمومی و غیره را داشته باشد. روش نظام‌یافته "RAMCAP" باهدف کمک به توسعه فرآیندهایی به‌منظور کاهش خطرپذیری زیرساخت‌های حیاتی و نیز بازترانی و بازسازی این زیرساخت‌ها در مواجهه با خطرات احتمالی طراحی شده است. این مدل مختص به بخش خاصی از سیستم تحت مطالعه نمی‌باشد و لیستی از دارایی‌ها، اولویت‌های آن‌ها، لیستی از تهدیدها و پیامدها استخراج شده و سطح ریسک به‌عنوان خروجی ارائه می‌گردد. لذا تحلیلگر

نمودار ۱- فرآیند گردش داده‌ها در روش RAMCAP

موظف به بررسی شیوه‌های کاهش ریسک خواهد بود. لازم به ذکر است که RAMCAP قابلیت چگونگی تخصیص منابع به کلیه دارایی‌ها به‌منظور کاهش ریسک را ندارد. نمودار ۱، فرآیند گردش داده‌ها را در روش RAMCAP نشان می‌دهد.

گام نخست؛ شناسایی دارایی‌ها

همان‌طور که پیش‌از این عنوان شد گام اول روش RAMCAP شناسایی دارایی‌های ملی است که ممکن است تحت تهدیدات خارجی دشمنان واقع شود. در این گام به شناسایی آن دسته از دارایی‌های ملی پرداخته می‌شود که بیشترین احتمال و جذابیت را در هدف‌گیری از سوی دشمنان با تاکتیک‌های مختلف اقتصادی دارا هستند. این دارایی‌ها به ترتیب عبارت‌اند از:

نظام بانکی و ارزی؛ سامانه بانکی در ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به‌عنوان بازوی دولت به شمار رفته و می‌رود و به‌ویژه در اجرای برنامه چهارم و پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بخش مهمی از موفقیت این برنامه متأثر از میزان توانمندی نظام بانکی است که با تحریم بانک‌ها، این توانمندی مورد هدف قرار گرفته است (فشارکی و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۵).

شبکه بانکی بین‌المللی؛ از آنجاکه ایرانیان زیادی با شعب خارج از کشور بانک‌ها دارای مرادات مالی می‌باشند و برخی از مشتریان خارجی نیز مراداتی با این شعب داشته‌اند تهدید این دارایی می‌تواند بخش عظیمی از منابع بانک‌ها در کشورهای خارجی را به مخاطره بیاندازد و به سخت‌تر شدن فرایند تجارت با شرکت‌ها و افراد ایرانی و افزایش هزینه‌ها منجر گردد (وصالی و همکاران، ۱۳۹۴ زمستان ۶۲ شماره ۶۲ استراتژیک دفاعی فصلنامه مطالعات دفاعی ۱۳۸۹: ۱۱۱).

واردات و صادرات (تجارت)؛ در سال ۱۳۹۲ در مجموع حدود ۸۱ میلیارد دلار حجم صادرات و واردات غیرنفتی ایران بوده است که از این میزان حدود ۵۰ میلیارد دلار سهم واردات و ۳۱ میلیارد دلار سهم صادرات ایران بوده است (وبسایت اتاق بازرگانی، ۱۳۹۳) با توجه به سهم صادرات به تولید ناخالص ملی مشاهده می‌شود که تحریم کالاهای ایرانی همچون محصولات پتروشیمی می‌تواند این دارایی ملی را موردتهاجم قرار دهد. که به‌طورکلی ساختار تحریم صنعت پتروشیمی ایران از چهار بخش عمده تشکیل شده است: تحریم صادرات محصولات پتروشیمی ایران، تحریم خدمات مرتبط با صادرات پتروشیمی، تحریم دانش فنی، تجهیزات و کاتالیست‌ها، تحریم فاینانس و تأمین مالی ایجاد واحدهای پتروشیمی. از دیگر دارایی‌های ایران که می‌تواند هدف تهدیدات اقتصادی دشمن واقع شود عبارت‌اند از: تسلیحات متعارف جنگی، تسلیحات هسته‌ای/موشکی، ممنوعیت مسافرت افراد (لغو روادید) و بلوکه کردن اموال (روزی طلب و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۵).

گام دوم؛ توصیف مشخصات تهدیدها مبتنی بر وضعیت جاری

دامنه تهدیدات علیه جمهوری اسلامی ایران، انواع و ابعاد مختلفی دارد که برای به دست آوردن شمای کلی آن باید هر یک از قطعات تهدید همچون قسمت‌های مختلف یک پازل، در کنار هم چیده تا گستره واقعی تهدیدات بهتر شناخته شده (جلالی فراهانی، ۱۳۹۱: ۶۰).

تهدید اقتصادی عمدتاً در غالب تحریم‌ها شناخته و تحلیل می‌شوند و بارزترین جلوه به‌کارگیری اجبار و تنبیه و اعمال قدرت مستقیم در روابط اقتصادی هستند. تحریم عمل دسته‌جمعی و کیفری است که متضمن اقدامات لازم دیپلماتیک، اقتصادی یا نظامی در برابر کشوری هست که خلاف مصوبات منشور ملل متحد رفتار کرده است. تحریم اقتصادی به تعبیر رابرت میلین به‌عنوان دست‌کاری روابط اقتصادی به‌منظور اهداف سیاسی و یا به تعبیر رودریگر محدودیت‌های برقرارشده توسط یک دولت نسبت به فعالیت‌های اقتصادی کشورها و اشخاص خارجی (هدف) به‌ویژه بانگیزه‌های سیاست خارجی تعریف می‌شود که غالباً شامل تحریم‌های تجاری، سرمایه‌گذاری و مالی هست. (زهرایی، ۱۳۷۶: ۴).

تحریم‌های ایران را از نظر تحریم کنندگان می‌توان به ۳ دسته کلی تقسیم‌بندی کرد: ۱ - تحریم‌های سازمان ملل مانند تحریم‌های شورای امنیت ۲ - تحریم‌های دو یا چند جانبه مانند تحریم‌های اتحادیه اروپا ۳ - تحریم‌های یک جانبه مانند تحریم‌های آمریکا تحریم‌هایی که توسط آمریکا علیه ایران وضع می‌شود نیز خود عمدتاً به چهار دسته تقسیم می‌شود که عبارت‌اند از:

۱. تحریم‌هایی که کنگره ایالات متحده آمریکا وضع کرده است و فقط کنگره می‌تواند آن‌ها را لغو کند.
۲. تحریم‌هایی که ابتدا قوه مجریه وضع کرده، اما سپس کنگره آن‌ها را به‌صورت «قانون» درآورده و برچیدن آن‌ها را نیز در حوزه اختیارات خود قرار داده است.
۳. تحریم‌هایی که قوه مجریه وضع کرده است و رئیس‌جمهور می‌تواند بردارد. قانون تحریم بسیار مهمی تحت عنوان Iran Sanctions Act (یا ISA) و CISADA که کنگره وضع کرده اما در ماه دسامبر ۲۰۱۶ منقضی می‌شود و رئیس‌جمهور می‌تواند با توسل به اختیارات خود از تمدید آن جلوگیری کند (CISADA, 2010:1).

نمودار ۲- ساختار تحریم‌های ایالات متحده علیه جمهوری اسلامی ایران

تحریم‌های ایالات متحده امریکا علیه منافع جمهوری اسلامی ایران عموماً به سه دسته تقسیم می‌شود:

۱- تحریم‌های عدم اشاعه تسلیحاتی (NPWMD)^۱

۲- تحریم‌های ضد نقض حقوق بشر

۳- تحریم‌های ضد حمایت از تروریسم

با توجه به اطلاعات تاریخ تحریم ایران توسط کشورهای مختلف، مشخص است حدود ۶۸٪ تحریم‌ها توسط کشور امریکا علیه ایران تحمیل شده است که از روند آن‌ها می‌توان به راهبرد کلان تهدید امریکا نایل شد. با آغاز قرن جدید و ورود به عصر نوین مناقشات بین‌المللی، بسیاری از الگوها و شیوه‌های سنتی تقابل میان کشورها دستخوش تغییرات عدیده‌ای گردیده است. آنچنان که فرانک هافمن در کتاب نزاع قرن ۲۱ به صراحت بیان می‌کند که "اهداف مهم، دیگر نظامی نیستند. هدف ما صرفاً شکست نظامی دشمن نیست، بلکه کسب پیروزی از طریق مجاب کردن تصمیم‌گیرندگان دشمن بدین امر است که اهداف آن‌ها هزینه‌ای فوق‌العاده داشته یا غیرقابل دستیابی است" (Hoffman, 2007:12).

^۱ Nonproliferation Weapons Of Mass Destruction

نمودار ۳- نحوه توزیع تحریم های ضد ایران بر اساس هدف

مهم ترین تحریم هایی که امریکا علیه ایران اعمال کرده است، مربوط به بخش نفت و بانکی ایران می شود که بخشی از تحریم های مربوط به این دو حوزه ذیل تحریم های CISADA^۱ تعریف می شوند. کنگره امریکا در ادامه تصویب قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت سازمان ملل، «قانون جامع تحریم ها، مسئولیت پذیری و محرومیت ایران» (سیسادا) را تصویب کرد که با امضای اوباما در اول جولای ۲۰۱۰ اجرایی شد. بر اساس این قانون شرکت هایی که بیش از ۲۰ میلیون دلار در بخش نفت و گاز ایران سرمایه گذاری کنند یا سالانه بیش از پنج میلیون دلار در سال بنزین به ایران بفروشند، قادر به انعقاد قرارداد با دولت امریکا نخواهند بود (CISADA, 2010:5).

بخش دیگری از قانون سیسادا با هدف خارج کردن ایران از بازارهای مالی بین المللی تنظیم شده است. ماده ۱۰۴ قانون سیسادا به جای فشار مستقیم به ایران، تهدید و تحریم بانک های کارگزار خارجی را در دستور کار قرار داده است. بر اساس این بند، خزانه داری امریکا موظف شده تا ظرف ۹۰ روز محدودیت ها و مجازات های خاصی علیه نهادهای مالی که حساب متناظر در اختیار افراد خارجی که در فعالیت های ذیل دخیل باشند اعمال کند:

- ۱- ارائه خدمات به حکومت ایران در دستیابی به سلاح های کشتار جمعی یا کمک به نهادهای تروریستی ایران (بخش ۲۱۹ قانون اینا و بخش ۱۴ قانون ایسا)
- ۲- ارائه خدمات به افراد مشمول تحریم های مالی در چهار قطعنامه شورای امنیت علیه ایران
- ۳- پولشویی در راستای دو مورد فوق

^۱. Comprehensive Iran Sanctions, Accountability and Divestment Act

۴- ارائه خدمات مالی یا کمک به انجام یک تراکنش مهم برای سپاه یا افراد مشمول تحریم خزانة داری امریکا (مشمول تحریم های ناشی از قانون ' IEEPA) (همان)

گام سوم؛ تحلیل پیامدها (ملاحظه هزینه های مالی، تلفات و آسیب ها)

اعمال تحریم ها، به ویژه تحریم های اقتصادی، آثار خود را بر اقتصاد کشور ها به صور مختلفی نشان داده است که در ذیل پاره ای از آنها اشاره می شود:

۱. عدم دستیابی به عوامل تولید نظیر منابع سرمایه ای، تکنولوژی، مواد اولیه، نیروی انسانی ماهر از عرصه بین الملل که منجر به کاهش رشد اقتصادی و پویایی آن می شود. در این بخش بیشترین ضربه متوجه بخش صنعت بوده که در بهترین شرایط، افزایش در هزینه ها را به سبب تامین موارد فوق از طریق واسطه ها و بازار سیاه محتمل خواهد شد.
۲. کاهش حضور در بازارهای بین المللی و قدرت رقابت پذیری اقتصادی که منجر به فاصله رشد اقتصادی با سایر کشورها می شود. در این مقوله بیشتر بخش بازرگانی به سبب عدم امکان فروش تولیدات صادراتی، مورد زیان واقع خواهد شد؛
۳. آثار تورمی و افزایش سطح قیمت ها، رکود و بیکاری؛
۴. افزایش معضل مفاسد اقتصادی نظیر قاچاق، فرار مالیاتی، احتکار، خروج ارز و .. که بعضا فشار آنها بیشتر از آثار خود تحریم است (طاهری، ۱۳۹۱: ۵۲)

پیامد تحریم بانکها در کشور خود به سه دسته کلی تقسیم می شود:

۱. **تاثیرات تحریم ها بر سیستم مالی و پولی کشور** که عبارتند از: کاهش ذخیره ارزی، خطر کاهش منابع، محدودیت بهره برداری از دارایی های خارجی، مسدود کردن سپرده ها، افزایش مطالبات، افزایش ریسک اعتباری، افزایش قیمت کالاهای سرمایه ای، کاهش اعتماد بین المللی، تحلیل هزینه های تامین مالی و نهایتا کاهش اعتماد عمومی.
۲. **تاثیرات تحریم بر سودآوری شرکت های طرف معامله سیستم بانکی** که عبارتست از: گشایش اعتبار و نقل انتقال مالی در سایر کشورها، کاهش سودآوری شرکت های پذیرفته شده در بورس، محدود شدن تولید کنندگان در تامین نیازهای وارداتی، افزایش هزینه و

۱. International Emergency Economic Powers Act

زمان معاملات و مراودات، قطع منابع ارزی و عدم تزریق پول به شرکت ها، دشواری انجام سفرهای تجاری، افزایش ریسک سرمایه گذاران خارجی.

۳. **تاثیرات تحریم بر ایجاد نا اطمینانی در اقتصاد** که از آن جمله می توان به مواردی از این دست اشاره کرد؛ عدم شفافیت در هزینه ها و درآمدها، تعدیل قیمت کالا و خدمات، عدم تصمیم گیری فعالان اقتصادی در بخش های گوناگون و ایجاد انحراف در تصمیمات بنگاه های اقتصادی.

گام چهارم؛ تحلیل آسیب پذیری های سیستم اقتصادی ایران در برابر تحریمها

اساسی ترین آسیب های اقتصادی کشور عبارتند از؛ بیماری هلندی، عدم استقلال بانک مرکزی (در هدف گذاری و عملکرد) و نظام بانکی و ارزی (منوچهری راد ۱۳۹۲: ۵۵). از دیگر آسیب های بخش اقتصادی کشور می توان به محدودیت در دریافت فاینانس و سرمایه گذاری های مالی اشاره کرد، که از این منظر ایران توسط ایالات متحده تحت محدودیت های زیر واقع شده است:

- ممنوعیت سرمایه گذاری های جدید در ایران
- ممنوعیت سرمایه گذاری جدید روی املاک متعلق و یا تحت نظارت دولت ایران.
- ممنوعیت خرید، فروش، حمل و نقل، معاوضه، دلالی، تایید، تامین مالی، تسهیل، و یا تضمین هر نوع کالا یا خدمات ایرانی و یا متعلق به دولت ایران.
- ممنوعیت ادامه دریافت هزینه و سود بر وام های موجود در ایران، مگر اینکه مجوز مخصوص اوفک^۱ (دفتر کنترل دارایی های خارجی امریکا) را بگیرد.
- ممنوعیت تجارت و یا تامین مالی تجارت نفت ایران و محصولات نفتی پالایش شده در ایران.

گام پنجم؛ ارزیابی تهدید بر اساس ارزیابی قابلیت ها و نیات دشمن

مقامات امریکایی تحریم های سبسادا را علاوه بر موضوع هسته ای ایران به موضوعات دیگر همانند سلاح های کشتار جمعی، کمک گروه های تروریستی، فعالیت های سپاه پاسداران و قطعنامه های شورای امنیت پیوند زده اند. یعنی امریکا تا زمانی که دیگر موضوعات اشاره شده در

^۱ OFAC license- Office Foreign Asset Control

قانون سیسادا یعنی موضوعاتی چون حمایت از گروه‌های تروریستی، حقوق بشر، فعالیت‌های سپاه پاسداران، توقف برنامه موشک‌های بالستیک و ... حل و فصل نشود، این قانون را که صنعت نفت و امور بانکی ایران را مختل کرده، ملغی نمی‌کند. وندی شرمین روز ۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۳ در جریان مذاکرات وین ۴ به خبرنگاران گفته‌است: ایران می‌خواهد در مقابل اقداماتی که انجام می‌دهد، از "سبک شدن تحریم‌ها" برخوردار شود و "تخفیف‌هایی" می‌خواهند که به آنها اطمینان بخشد و بنابراین ما نیز باید اطمینان حاصل کنیم. ما باید به همه نگرانی‌ها رسیدگی کنیم و همه عوامل باید در کنار هم قرار بگیرند تا بتوانیم برنامه جامع اقدام را ایجاد کنیم. نکته قابل تامل آن که مقامات امریکایی بدون توجه به کمیت و کیفیت امتیازاتی که ایران قرار است در مذاکرات گام نهایی ارائه‌دهند، اظهار کرده‌اند که "لغو تمامی تحریم‌ها غیرممکن است." به این معنا که ایران اگر بدون کوچکترین تغییر تمامی خواسته‌های کشورهای ۵+۱ را بپذیرد، با این حال امریکا حاضر به لغو تمامی تحریم‌ها نیست. علت هم مشخص است و آن هم این که بخش مهمی از تحریم‌های اصلی مربوط به ایران ذیل قانون سیسادا تعریف شده است و همانگونه که ذکر شد، این قانون فقط موضوع هسته ایران را شامل نمی‌شود و موارد دیگری چون حقوق بشر و حمایت از تروریسم را در بر می‌گیرد (CISADA, 2010:5).

۱. جدول ۱- اظهار نظر مقامات غربی درباره پرونده هسته ای ایران

تاریخ	اظهار نظر	مقامات خارجی
۲۰ فروردین ۱۳۹۳	تحقیقات، نوع تحقیقات و بویژه تحقیقات روی کلاهکها موضوع گفتگو است. موضوع راکتور اراک نیز مطرح است. ما به صراحت گفته‌ایم که هیچ مشروعتی برای وجود یک مرکز راکتور پلوتونیم تمام عیار وجود ندارد. هیچ توجهی برای این کار وجود ندارد. آنها می‌گویند از این مرکز برای بخش خصوصی استفاده خواهد شد، باید این مسائل رسیدگی شود این مسائل در مذاکرات مطرح است.	جان کری وزیر امور خارجه آمریکا
۱۸ فروردین ۱۳۹۳	قدرتهای جهانی از ایران خواسته اند که کار روی موشکهای بالستیک و دوربرد را متوقف کند.	مایکل مان سخنگوی کاترین اشتون
۳ اسفند	آنچه در این باره به شما خواهم گفت، اینست که تمامی مسائلی	کاترین اشتون

۱۳۹۲	که برای ما نگرانی ایجاد می کند. بخشی از این مذاکرات هستند و همچنین یادآور می شوم که در برنامه مشترک اقدام آمده که قطعنامه های شورای امنیت سازمان ملل متحد باید قبل از هر توافق جامعی مورد رسیدگی قرارگیرند و می توانید نگاه کنید ببینید در آن قطعنامه ها چه آمده است.	مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا
۲۳ بهمن ۱۳۹۲	برنامه موشکی ایران همچنان تهدیدی خطرناکه به منطقه تحمیل میکند و این موضوعی است که ما به دقت آن را رصد می کنیم. وی همچنین به قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت سازمان ملل متحد اشاره کرد و می گوید طبق این قطعنامه انجام هر گونه فعالیتی در ارتباط با موشکهای بالستیک برای ایران ممنوع است.	جان کری سخنگوی پنتاگون
۱۵ بهمن ۱۳۹۲	بحث موشکهای بالستیک ایران هم از مواردی است که باید در توافق نهایی به آن پرداخته شود.	وندی شرمین معاون وزیر امور خارجه آمریکا
۲۹ بهمن ۱۳۹۲	ایرانی ها باید به مسائل جاری مربوط به برنامه موشکی شان بپردازند.	جی کارنی سخنگوی کاخ سفید
۲۴ اردیبهشت ۱۳۹۳	توانایی موشکی بالستیک ایران از محورهای مذاکرات اتمی است چرا که براساس برنامه مشترک اقدام، باید به قطعنامه های شورای امنیت سازمان ملل پرداخته شود.	وندی شرمین معاون وزیر امور خارجه آمریکا

گام ششم؛ ارزیابی ریسک (یک ارزیابی جامع و سیستماتیک از کلیه سناریوهای تهدید محتمل در هر داری)

پس از مرور کلی تحریم های اقتصادی علیه ایران در این گام (همانطور که در دو جدول شماره ۲ و ۳ آمده است) صرفاً به بررسی ریسک تحریم های دولتی آمریکا و قوانین مصوب کنگره علیه ایران پرداخته می شود که به جهت دلایل ایجاد و گستره شمول از خطرناکترین قوانین تحریمی علیه جمهوری اسلامی ایران می باشند.

بنابر تفسیر آمریکا، در صورت همکاری کامل ایران که رضایت مقامات غربی را جلب کند این دولت تنها تحریم هایی را لغو خواهد کرد که:

۱ - تحت فرمان های اجرایی دولت آمریکا باشد.

۲- صرفاً به علت عدم اشاعه تحریم ها وضع شده باشند و دلایل دیگری نداشته باشند (مانند حقوق بشر و غیره). دولت امریکا البته این مطلب را هم تلویحاً اعلام کرده است که اگر شرایط به لغو تحریم ها بی انجامد، با کنگره درباره لغو تحریم های عدم اشاعه گفت‌وگو می‌کند هرچند که تصمیم‌نهایی به عهده کنگره است. بر این اساس و در بهترین شرایط تحریم هایی که احتمال بالایی در "لغو شدن" دارند این تحریم‌هاست:

✓ تحریم های فرمان های اجرایی دولت آمریکا: تحریم ۱۳۳۸۲، تحریم ۱۳۵۹۰

✓ تحریم های کنگره: بودجه دفاعی ۱۹۹۳، قانون عدم اشاعه ایران، قانون عدم

اشاعه ایران، سوریه، کره شمالی.

خطرناک‌ترین تهدیدات اقتصادی از لحاظ دامنه شمول و دلایل تصویب، قوانین مصوب کنگره ایالات متحده امریکا است، لذا در این گام با استفاده از روش کیفی و قضاوتی^۱ DMRA ریسک قوانین مختلف تحریمی مورد ارزیابی قرار گرفته اند در این روش کیفی ارزیابی ریسک با استفاده از یک ماتریس سطوح کیفی احتمال وقوع و سختی وقوع با هم ترکیب شده و رتبه کلی ریسک محاسبه می‌شود. به این ترتیب که ترکیب دو گزاره احتمال بالا، سختی بالا رتبه نهایی بالا میدهد. ترکیب احتمال بالا، سختی پایین (و یا بالعکس) رتبه نهایی متوسط می‌دهد (علوی فر، ۱۳۹۳: ۱۵).

^۱ Decision Making Risk Assessment

جدول ۲- ارزیابی ریسک قوانین مصوب کنگره امریکا علیه ایران

ردیف	قوانین مصوب کنگره	حاصل تحریم										مصادیق تحریم					ارزیابی ریسک						
		سال	عدم اشاعه	تروریسم	حقوق بشر	سایر موارد	متعارف	تسلیمات	ای/موشکی	هسته	مالی	انرژی	مسافرت	ممنوعیت	اموال	بلوکه کردن	تجارت	ممنوعیت	سایر موارد	ماندگاری	احتمال	تأثیر گذاری	رتبه کلی ریسک
۱	قانون دفاقی ۱۹۹۳	۱۹۹۲	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
۲	قانون ایسا	۱۹۹۶	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
۳	قانون عدم اشاعه ایران	۲۰۰۰	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
۴	قانون حمایت از آزادی در ایران	۲۰۰۶	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
۵	قانون سیسدا	۲۰۱۰	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
۶	قانون عدم اشاعه ایران، سوریه، کره شمالی	۲۰۱۱	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
۷	بخش ۳۱۱ قانون همین پرستی امریکا	۲۰۱۱	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
۸	پرونده دفاقی ۲۰۱۲	۲۰۱۱	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
۹	قانون کاهش تهدید ایران و حقوق بشر سوریه	۲۰۱۲	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
۱۰	پرونده دفاقی ۲۰۱۳ (بخش نومی D)	۲۰۱۲	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بالا	پائین	بالا	متوسط
		تعداد		۱۰	۷	۸	۳	۱	۱	۴	۱	۵	۵	۶	۶	۱۵	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰
		درصد (٪)		۱۰۰	۷۰	۸۰	۳۰	۱۰	۱۰	۴۰	۱۰	۵۰	۵۰	۶۰	۶۰	۱۵۰	۳۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

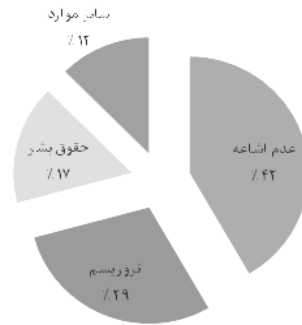
ارزیابی ریسک های ناشی از تحریم های اقتصادی با استفاده از روش RAMCAP و ارائه راهکارهای مناسب...

جدول ۳- ارزیابی قوانین مصوب کنگره امریکا علیه ایران

ردیف	فرمان های اجرائی دولت امریکا	سال	علل تحریم				نوع تحریم										
			عدم اشاعه	تروریسم	حقوق بشر	سایر موارد	تسلیحات متعارف	هسته ای/موشکی	مالی	انرژی	مسافرت	بلوکه کردن اموال	ممنوعیت تجارت	سایر موارد			
۱	۱۲۱۷۰	۱۹۷۹				*											
۲	۱۲۲۰۵	۱۹۸۰				*											
۳	۱۲۲۱۱	۱۹۸۰				*											
۴	۱۲۴۱۳	۱۹۸۷		*		*											
۵	۱۲۹۵۷	۱۹۹۵				*											
۶	۱۲۹۵۹	۱۹۹۵				*											
۷	۱۳۰۵۹	۱۹۹۷				*											
۸	۱۳۲۲۴	۲۰۰۱		*		*											
۹	۱۳۳۸۲	۲۰۰۵				*											
۱۰	۱۳۵۵۳	۲۰۱۰				*											
۱۱	۱۳۵۷۲	۲۰۱۱				*											
۱۲	۱۳۵۷۴	۲۰۱۱				*											
۱۳	۱۳۵۹۰	۲۰۱۱	*			*											
۱۴	۱۳۵۹۹	۲۰۱۲				*											
۱۵	۱۳۶۰۶	۲۰۱۲				*											*
۱۶	۱۳۶۰۸	۲۰۱۲				*											
۱۷	۱۳۶۲۲	۲۰۱۲				*											
۱۸	۱۳۶۲۸	۲۰۱۲				*											
		درصد		۴۱٪	۴۱٪	۴۱٪	۵۵٪	۱٪	۲٪	۱۰٪	۵٪	۱۱٪	۱۱٪	۱۱٪	۱۱٪	۵٪	۱٪
		تعمات		۳٪	۳٪	۴٪	۱۱٪	۱٪	۲٪	۱۰٪	۵٪	۱۱٪	۱۱٪	۱۱٪	۱۱٪	۵٪	۱٪

نتایج حاصل از ارزیابی کیفی ریسک قوانین تحریمی کنگره نشان می دهد (جدول شماره ۳) از مجموع ۱۰ تهدید اقتصادی، ۷ تهدید با ریسک بالا و ۳ تهدید دارای ریسک متوسط برای مجموعه اقتصادی ایران است.

نمودار های شماره ۵ و ۶ به ترتیب نشان دهنده توزیع دلایل مختلف تصویب قوانین کنگره به درصد و نیز نحوه توزیع هدف گیری دارایی های ملی ایران در تصویب قوانین تحریمی کنگره می باشد. همانطور که ملاحظه می شود علت عدم اشاعه با ۴۲٪ بیشترین علت تصویب تحریم ها و دارایی های مالی و بانکی با ۱۹٪ جذاب ترین دارایی حیاتی ملی برای هدفگیری قوانین تحریمی کنگره می باشد که اگر بشود اولی را با دیپلماسی فعال مرتفع نمود و دومی را باید با کاهش آسیب پذیری های داخلی و ایجاد بازدارندگی پایدار حل کرد.

۲. نمودار ۳- دلایل مختلف تصویب قوانین تحریمی علیه جمهوری اسلامی ایران در کنگره

۳. نمودار ۴- اهداف قوانین تحریمی تصویب شده توسط کنگره ایالات متحده

گام هفتم؛ مدیریت ریسک (فرایند فهم ریسک و تصمیم گیری به منظور پیاده سازی عملیات در جهت کاهش سطح ریسک به یک مقدار قابل قبول)

همانطور که از جداول ۲ و ۳ و نیز نمودارهای ۵ و ۶ تجزیه و تحلیل تهدیدات اقتصادی روشن است، هدف خطرناک ترین تهدیدات اقتصادی (مصوبات کنگره) تحریم سیستم مالی و بانکی جمهوری اسلامی ایران است (۱۹٪). بنابراین شناسایی آسیب پذیری ها و ارائه راهکار جهت استحکام درونی سیستم بانکی می تواند تا حد قابل توجهی آسیب های ناشی از تحریم های اقتصادی را به کشور کاهش دهد.

ارایه راهکاری جهت کاهش زیان های ناشی از تحریم، می بایست دو سناریو را مد نظر قرار داد: اول، مواجه شدن با تحریم اقتصادی و عواقب سنگین آن و دوم، کاهش تنش های بین المللی و رفع تحریم ها. در هر صورت این امری انکار ناپذیر است که وضعیت اقتصادی کشور بستگی زیادی به گستردگی و شدت تحریم و میزان تاثیر پذیری سیستم بانکی از این مساله خواهد داشت. در حال حاضر، با توجه به قطعی شدن تحریم تعدادی از بانکها، به نظر می رسد که راهکارهای زیر بتوانند تا حدودی اثرات آن را بر اقتصاد و سیستم بانکی کشور کاهش دهد.

ارتقای نقش بانکهای خصوصی در اقتصاد

به نظر می رسد که در شرایط تحریم، بانکهای خصوصی تحت فشار و محدودیت های کمتری نسبت به بانک های دولتی (یا بانکهایی که به تازگی سهام آن به بخش خصوصی واگذار گردیده) قرار گیرند. لذا تقویت نقش و عملکرد بانک های واقعا خصوصی، به ویژه در عرصه فعالیت های ارزی و بین المللی، می تواند تا حدودی از مشکلات تعاملات بانکی بین المللی بکاهد.

ارتقای کیفیت خدمات بانکی

اهمیت این موضوع در آنست که پس از رفع تحریم، سیستم بانکی با سرعت بیشتری بتواند فعالیت گذشته خود در عرصه عملیات بانکی بین المللی را از سر بگیرد و خود را با شرایط روز تطبیق دهد.

سیاست کاهش نرخ بهره

با توجه به اینکه با اعمال تحریم های بین المللی و افزایش ریسک سرمایه گذاران خارجی برای سرمایه گذاری در کشور، اقتصاد ایران با کمبود منابع ارزی و کاهش رشد اقتصادی مواجه خواهد گردید، لازم است با اتخاذ سیاست های پولی تشویقی در این خصوص از طریق کاهش نرخ بهره، برای افزایش سرمایه گذاری خارجی اقدام شود.

در حال حاضر، تعدادی از بانک های ایرانی تنها در معاملات دلاری و برخی دیگر در معاملات به دلار و یورو تحریم شده‌اند. لذا بانکهای تحریم شده می‌بایست تغییرات لازم را در ترکیب ارزی ذخایر خود ایجاد کنند. برقراری روابط کارگذاری با کشورها و بانک‌های جدید (که البته از اعتبار پایین تری برخوردار خواهند بود) و سرمایه گذاری، خرید و تاسیس بانک مشترک در خارج از کشور نیز می‌تواند تا حدودی از مشکلات ایجاد شده در اثر تحریم بکاهد.

ایجاد و تقویت صرافی ها

با افزایش تحریم‌ها، سیستم بانکی دیگر از امنیت لازم جهت مبادلات ارزی برخوردار نخواهد بود، لذا ایجاد و تقویت صرافی‌ها می‌تواند در بالا بردن سطح امنیت و سرعت مبادلات پولی نقش موثری را ایفا نماید.

کاهش نرخ کارمزد و پیش پرداخت

با در نظر گرفتن کارمزد و پیش پرداخت کمتر برای تسهیلات ارزی، می‌توان از فرار سرمایه‌ها از سیستم بانکی جلوگیری کرد، در ضمن رویکرد فوق الذکر می‌تواند تا حدودی از تبعات تحریم بر روی سیستم تولید کشور نیز جلوگیری نماید.

نتیجه گیری

اگرچه مطالعه روند تهدیدات و تحریم‌های اقتصادی غرب علیه ایران نشان می‌دهد دیپلماسی فعال می‌تواند یکی از عوامل بازدارنده در برابر این تهدیدات باشد، اما بازدارندگی پایدار در گرو تجزیه و تحلیل دقیق تهدیدات، شناسایی تمرکز اصلی این تهدیدات بر دارایی های حیاتی ملی، بازشناسی آسیب پذیری های دارایی های حیاتی ملی در برابر آن‌ها و ارائه راهکارهایی جهت کاهش آسیب پذیری ها و افزایش بازدارندگی کلی است. لذا فارغ از بهانه جویی های غرب اعم از دلایلی همچون عدم اشاعه، حمایت از گروه‌های تروریستی، دفاع از حقوق بشر و ... تا زمانیکه دارایی های حیاتی ملی در برابر تهدیدات آسیب‌پذیر باشند، بازدارندگی پایدار که هدف غایی اقتصاد مقاومتی است، حاصل نخواهد شد. در این مقاله سعی شد به اقتصاد مقاومتی از منظر تعریف اقتصاد دفاعی؛ که متوجه حمله شناسی، آفند شناسی و پدافند شناسی ما در برابر حمله های اقتصادی دشمنان است، نگریسته شود. از این رو با کمک روش نظام یافته RAMCAP به شناسایی دارایی های اقتصادی کشور و نیز تهدیدات اقتصادی پیرامونی پرداخته شد، پس از شناسایی ساختار تهدیدات اقتصادی این نتیجه حاصل شد که کشور آمریکا با حدود ۶۹٪ از تحریم‌های بین المللی علیه ایران و مشخصاً قوانین صادره از کنگره این کشور دشمن اصلی سیستم

اقتصادی ایران بوده و هدف اصلی این مجموعه در سالهای اخیر نظام بانکی و مالی ایران بعد از نفت و انرژی می باشد که به ترتیب ۱۹ و ۱۸ درصد اهداف قوانین تحریمی کنگره را به خود اختصاص داده اند. پس از آن در گامهای سوم و چهارم پیامدهای ناشی از این تهدیدات و نیز آسیب پذیری های سیستم اقتصادی کشور مورد تحلیل واقع شد و نهایتاً با ارزیابی تهدیدات و نیات دشمن، محقق به این نتیجه رسید که در صورت نتیجه بخش بودن اقدامات دیپلماتیک و مذاکرات هسته ای، درصد بسیار پایینی از تحریم‌های بین المللی قابلیت لغو و تعلیق دارند. تحریم‌هایی همچون فرمان های اجرایی دولت آمریکا: تحریم ۱۳۳۸۲، تحریم ۱۳۵۹۰ و تحریم‌های کنگره: بودجه دفاعی ۱۹۹۳، قانون عدم اشاعه ایران، قانون عدم اشاعه ایران، سوریه، کره شمالی. نهایتاً برای ایجاد بازدارندگی پایدار راهکارهایی جهت کاهش آسیب پذیری نظام مالی و بانکی، که در صدر اهداف تهدیدات اقتصادی قرار دارند، ارائه گردید.

فهرست منابع

منابع فارسی

- پیغامی، عادل (۲۳ فروردین ۱۳۹۲). *اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دفاعی یا ترمیمی؟*.
- جبرائیلی، سیدیا سر (۱۳۹۲). *بسیج، شاه کلید اقتصاد مقاومتی*. خبرگزاری فارس.
- جلالی فراهانی، غلامرضا (۱۳۹۱). *چهارگفتار در باب پدافند غیرعامل*. تهران: انتشارات محدث، ص. ۶۰.
- رجیبی کلوانی، پرویز (۱۳۹۱). *تحریم اقتصادی و راهبردهای اقتصاد مقاومتی برای مقابله با تحریم*. گیلان: همایش ملی بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی، دانشگاه گیلان، ص. ۱۰.
- زهرایی، مصطفی (۱۳۷۶). *نظریه های تحریم اقتصادی*. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه، ۱۳۷۶. ص. ۴.
- سبحانی فر، غلام رضا. *مردمی محمد جواد سلگی، ابولقاسم (۱۳۹۱)*. *اندیشه های دفاعی فرمانده معظم کل قوا (با نگرشی بر مکتب دفاعی اسلام)*. تهران: انتشارات دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع). ص ۴۵.
- طاهری، جمشید (۱۳۹۱). *اقتصاد مقاومتی، یک الگوی اقتصادی ایرانی - اسلامی*. تهران: نشریه بانک سپه، اداره کل امور موظفین، شماره ۱۴۰. ص ۵۲.
- علوی فر، سیدامیرحسین (۱۳۹۳). *تجزیه و تحلیل روش های کیفی ارزیابی ریسک و کیفیت استفاده از آنها در مقالات علمی و پژوهشی در سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۹*. تهران: اولین کنفرانس بین المللی HSE در پروژه های عمرانی، معدن و نفت و گاز، ص ۱۵.
- فتاحی زاده، امینی، تقوی نژاد (۱۳۸۹). *انقلاب اسلامی ایران و نظام اقتصاد سیاسی بین المللی*. جدید. تهران: فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین المللی، شماره ۵، ص ۵.
- منوچهری راد، رضا، شمس قارنه ناصر (۱۳۹۲). *بیماری هلندی در اقتصاد ایران*. تهران: انتشارات دنیای اقتصاد. ص ۵۵.
- وصالی، ساناز، ترابی، مهرنوش (۱۳۸۹). *اثرات تحریم بانک ها بر اقتصاد و سامانه بانکی*. تهران: مجله بانک و اقتصاد، جلد ۱۱۱.
- هاشمی فشارکی، سید جواد. *پورعبدی، سمیه (۱۳۹۲)*. *تهادیدات اقتصادی و اقتصاد مقاومتی*. اصفهان: پژوهشگاه مهندسی بحران های طبیعی، شاخص پژوه. ص. ۸۵.

- سرخه دهی، فاطمه (۱۳۹۰). اقتصاد مقاومتی و راهبرد مناسب حمایت از تولید ملی. بانک مقالات تخصصی شرکت ملی نفت ایران،
- آمار صادرات و واردات سال ۱۳۹۳، اتاق بازرگانی

سایت‌ها:

- <http://www.nioc.ir/portal/Home/ShowPage.aspx?Object=GeneralText&ID=1a4bb2cc-9c93-402d-ab64-b3ff26efa23f&LayoutID=434e06e5-ac33-4c53-8c59-bcd473f7f0ab&CategoryID=d7d95987-15cb-4032-9f2a-be66a31b0c38>
- <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13921214000002>
- <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/02/decoding-resistance-economy-iran.html>, Decoding Resistance Economy in Iran 2014. Available
- <http://www.tccim.ir/ImpExpStats.aspx?slcImpExp=Import&slcCountry=&sYear=1393&mode=doit>,

منابع انگلیسی:

- ASME-ITI (2005), American Society of Mechanical Engineers Risk Analysis and Management for Critical Asset Protection for Terrorist Threats and Homeland Security, Washington DC.
- Chang، Ha-Joon. Kicking away the Ladder (2002): Development Strategy in Historical Perspective. London : Anthem Press. P.139.
- CISADA(2010). *The new US sanctions on Iran*. The department of the treasury, Washington, D.C,USA.
- Hoffman, Frank G (2007) .*Conflict in 21th Century: the rise of hybrid wars* .Arlington, Virginia : Potmac Institute for Policy study.
- Agha، Salah Ramadan. (2006). *A Multi Criteria Crop Planning Model Based on the "Resistive Economy" Characterizing the Situation in Gaza Strip*. The 8th International Conference on Islamic Economics and Finance, Gaza, Palestine.